

Αρχαιολογικά

Ο αρχαιολογικός χώρος της Αλίφειρας βρίσκεται επάνω σε έναν ωραίο λόφο στον οποίο οδηγεί παρακαμπτήριος δρόμος του οδικού δικτύου Πύργου – Κρέστενας – Ανδρίτσεινας, σε παράκαμψη πέντε περίπου χιλιομέτρων από τη διασταύρωση της Κάτω Αμυγδαλιάς και δώδεκα χιλιόμετρα πριν από την Ανδρίτσεινα.

Στα δυο χιλιόμετρα συναντούμε τη Μονή Σεπετού και σε άλλα δύο το καινούργιο χωριό της Αλίφειρας. Θα χρειαστούμε άλλα χίλια επτακόσια μέτρα για να προσεγγίσουμε τον αρχαιολογικό χώρο, με πρόχειρο χώρο στάθμευσης.

Αλίφειρα

Η αρχαία πολιτεία του Αλφειού

ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Η Μονή Σπευτού και ο ομώνυμος καταρράκτης.

Όταν ο Πausanías διέσχισε τη δυτική Πελοπόννησο, η Αλίφειρα που τώρα περπατώ, ήταν “ένα πόλισμα ου μέγα”, όπως γράφει στα “Αρκαδικά” του.

Ήτανε γύρω στο 171 μ.Χ. όταν πέρασε για πρώτη φορά από δω ο Πausanías. Η Αλίφειρα είχε χάσει την ακτινοβολία, την ομορφιά και τη δυναμική της αρκαδικής πόλης, μια πόλη η οποία αργότερα βέβαια ενσωματώθηκε στο κραταίο πλέγμα της Αχαϊκής Συμπολιτείας.

Τώρα έχουν πια περάσει δεκαοχτώ αιώνες. Και η πόλη αυτή – η Αλίφειρα – είναι ξαπλωμένη σε ερείπια, αγκαλιά με την κορυφογραμμή του λόφου, πάνω ακριβώς από το βαθύ χάσμα του Αλφειού ποταμού.

Το τοπίο είναι εξαιρετικά εντυπωσιακό. Είναι συναρπαστική η θέση της – όχι σπάνια βέβαια για αρχαία ελληνική πόλη, που είναι κτισμένη σε επιβλητικό μέρος, από όπου οι κάτοικοι αντίκριζαν ένα μεγάλο μέρος της Ηλειακής ενδοχώρας.

Ωστόσο, όπου και αν ανέφερα το όνομα αυτής της μυστήριας πόλης, εισέπραξα απορία και αγνωστικισμό.

Ας δοκιμάσουμε λοιπόν να τη γνωρίσουμε και να περπατήσουμε αυτή την άγνωστη Ηλειακή πόλη που χάνεται σήμερα μέσα στα βάτα της αρχαίας ιστορίας και στ’ αγκάθια του απροσπέλαστου μητρώου των ελληνικών εδαφών.

Η παράδοση για το παρελθόν της Ηλείας αποτελεί ένα κράμα από μύθους και ιστορικά γεγονότα. Οι παλιότεροι κάτοικοι της Ηλείας ήταν, καταπώς φαίνεται, Αχαιοί, οι οποίοι αναμίχθηκαν με τον προελληνικό πληθυσμό της περιοχής, αλλά και με άλλα φύλα, από τη Θεσσαλία, την Αττική, τη Βοιωτία, την Κρήτη και τη Μικρασία.

Ο πρώτος βασιλιάς της Ηλείας ήταν ο Αέθλιος, γιος του Δία και της Πρωτογένειας, από τον απόγονο του οποίου – τον Ηλείο – πήρε και το όνομά της η περιοχή, η Ηλις ή Ηλεία. Γιος του Ηλείου ήταν ο Αυγείας που πρωταγωνιστεί στο γνωστό

μύθο με τον Ηρακλή.

Ο καθηγητής Αναστάσιος Ορλάνδος – πρωτεργάτης πολλών ανασκαφών – πήρε στα χέρια του, γύρω στις αρχές του προηγούμενου αιώνα, τα εγχειρίδια της ιστορίας και τους περιηγητικούς σχεδιασμούς των ταξιδιωτών, έφτασε ίσαμε την κορυφή αυτού εδώ του λόφου, πάνω από την κοίτη του Αλφειού, κι άρχισε να σκαλίζει το χώμα για να χτυπήσει η σκαπάνη του στην πέτρα των αρχαίων ναών. Σοβαρή ένδειξη και οδηγός, για τα υπολείμματα και τα κατάλοιπα των αρχαίων αυτών έργων στην περιοχή, η μεγάλη κι εκτεταμένη περιτείχιση που περιέβαλλε την αρχαία πόλη. Κι εκεί γύρω στα 1932 αποκάλυψε τα βάζα και τα ερείπια δύο αρχαίων Ιερών που ήταν αφιερωμένα, το ένα στην **Αθηνά** και το άλλο στον **Ασκληπιό**. Ειδικά το Ιερό της Αθηνάς, ένας εξαιρετικός εκατόμπεδος ναός, ήταν το μυστήριο και αριστουργηματικό έργο της εποχής που διέθετε μάλιστα έξη εκπληκτικούς κίονες.

Πού βρίσκεται όμως αυτός ο μυστήριος λόφος, με την ακρόπολη, τα τείχη και τους δύο ναούς; Δεν είναι και τόσο εύκολο για τους σημερινούς πολυταξιδεμένους Έλληνες, να τον εντοπίσουν, μια και δεν βρίσκεται δίπλα στη θάλασσα ούτε κοντά σε κάποιο τουριστικό άξονα.

“*Στην απόμακρη κορυφή της Αλίφειρας η Αθηνά ξεπροβάλλει σθεναρή από το κεφάλι του Δία*” γράφει ο **Πέδρο Ολάγια** στο περίφημο πια έργο του “**Η Ευδαίμων Αρκαδία**”. Η Αθηνά, σύμφωνα με τους μύθους, είχε γεννηθεί από το κεφάλι του Δία, στην Αλίφειρα, μια απόμακρη κορυφή της ορεινής Αρκαδίας. Και αποτέλεσε, για τους Αρκάδες, μια πολύ οικεία θεότητα. Σύμφωνα δε με τον Πausανία (VIII 26,6), για τους Αρκάδες αυτή η γέννηση έλαβε χώρα στις απαλές κορυφές της Αλίφειρας δίπλα σε μια πηγή, τη λεγόμενη **Τριτωνίδα**.⁽¹⁾

Ας πάρουμε όμως τα πράγματα με τη σειρά που εμφανίζονται σήμερα. Διασχίζοντας τον οδικό άξονα της δυτικής Πελοποννήσου, από την Πάτρα για την Κυπαρισσία κι αφού περάσουμε τον Πύργο,

σε ενάμιση περίπου χιλιόμετρο θα συναντήσουμε τη γέφυρα του Αλφειού. Έπειτα από 14 χιλιόμετρα και περνώντας το Επιτάλιο και το Ανεμοχώρι, θα φτάσουμε στη διασταύρωση για Κρέστενα και Ανδρίτσεινα. Εκεί θα μηδενίσουμε το χιλιόμετρητή μας και θα στρίψουμε αριστερά. Από εδώ και πάνω αρχίζει μια βασανιστική διαδρομή που κρύβει ή αποκαλύπτει τα τραγικά γεγονότα της μεγάλης πυρκαγιάς του 2007 που στοίχισε πανάκριβα και σε ανθρώπινες ζωές, αλλά και σε εκατοντάδες ζώα και περιουσίες, μαζί με την ανεπανόρθωτη καταστροφή της σπάνιας και αναντικατάστατης χλωρίδας που στιγμάτισε το Ηλειακό τοπίο.

Από τη διασταύρωση για τα Κρέστενα και την Ανδρίτσεινα θα απαιτηθεί μια απόσταση 32 χιλιομέτρων, ωστόσο προσεγγίσουμε την άλλη “κρυφή” διασταύρωση για τη Μονή Σεπετού, τους Καταρράχτες του Σεπετού και τον αρχαιολογικό χώρο της Αλίφειρας.

Σε αυτά τα **32** χιλιόμετρα θα δοκιμάσουμε την αντοχή και την προχειρότητα των ελληνικών δρόμων, καθώς θα διανύσουμε ένα από τα πιο δύσκολα κομμάτια της ελληνικής οδοποιίας σε ημιορεινές διαδρομές.

Θα περάσουμε διαδοχικά από τους οικισμούς του Γρύλλου, της Γραίκας και της Πλατάνας, τα πανέμορφα Μπαρακίτικα και το εντυπωσιακό κεφαλοχώρι της Καλλιθέας.

Λίγο έξω από την Καλλιθέα θα διακρίνουμε στην απέναντι πλαγιά, κτίσμα που ελάχιστα συνάδει προς την ειδυλλιακότητα του αγροτικού τοπίου της ορεινής Ηλείας. Είναι η **Μονή Σεπετού**, που την ανδρωπή ολοπέτρινη ακροστοιχίδα του παλιού μοναστηριού την ανακαίνισαν και την εμπλούτισαν με αλλεπάλληλους θαλάμους - κλουβιά, για να στήσουν νέα κελιά.

Αλλά αν σφουγγίσουμε το θολό απαύγασμα του μοναστηριακού μπετόν κι ανηφορίσουμε το βλέμμα στα ψηλώματα του λόφου, θ’ ατενίσουμε ένα σημαντικό από ιστορική άποψη χώρο. Είναι ο λόφος της Αλίφειρας, με την ακρόπολη, τα τείχη, τα

Το χωριό της Αλίφειρας.

ιερά, τους βωμούς και την αρχαία πόλη. Έξι χιλιόμετρα μετά την Καλλιθέα, στην ανοιχτωσιά ενός τεράστιου κάμπου, όπου βρίσκονται τα αραιά σπίτια της Κάτω Αμυγδαλιάς, θα δούμε μια απότομη στροφή αριστερά που οδηγεί στη Μονή Σεπετού και στην Αλίφειρα.

Θα πάρουμε το δρόμο αυτό και σε τρία χιλιόμετρα θα βρεθούμε πάνω από το μοναστήρι του Σεπετού. Ένας απότομος κατηφορικός δρόμος οδηγεί στο μοναστήρι, που έχει υποστεί ανεξέλεγκτες οικοδομικές επεμβάσεις με αποτέλεσμα την αλλοίωση της εικόνας της ταπεινής Μονής και του ήπιου φυσικού της περιβάλλοντος.

Από μια στροφή του δρόμου αυτού θα πάρουμε το μονοπάτι που κατευθύνεται στον πάτο της βαθιάς λάκκας που σχηματίζουν οι πτυχώσεις των δύο πρανών.

Στο τέρμα της οδοιπορίας αυτής θα έχουμε φτάσει κάτω από έναν καταπληκτικό καταρράκτη, ύψους τριάντα και παραπάνω μέτρων που διακινεί τεράστιες ποσότητες νερού, ακόμη και στα μέσα του Ιούνη.

Επιστρέφοντας στη Μονή Σεπετού, θα συνεχίσουμε το δρόμο για δύο χιλιόμετρα ακόμη, μέχρι να προσεγγίσουμε το χωριό της Αλίφειρας (παλιά ονομασία Ρογκοζιό). Από το ήσυχο και απόμερο αυτό χωριουδάκι θα χρειαστούμε πεντακόσια μέτρα ακόμη για να εγκαταλείψουμε το στενό ασφαλτόδρομο και να στρίψουμε δεξιά, σε έναν νίσκαφτο χωματόδρομο που θα μας οδηγήσει, σε άλλα 700 μέτρα, στην είσοδο του αρχαιολογικού χώρου. Συνολική απόσταση από τη διασταύρωση της Κρέστενας, 37 χιλιόμετρα. Αλλά ας δούμε τι έχει να πει η αρχαία

Στην ακρόπολη της αρχαίας Αλίφειρας. Ο καλά διατηρημένος “**Πύργος της Βουβάλας**” είναι τμήμα από το τείχος που την περιέβαλλε.

Αλίφειρα στον αγωνιώδη περιπηγτή του τοπίου και της ιστορίας της.

Τα ερείπια της αρχαίας αυτής πόλης βρίσκονται στην κορυφή ενός επιμήκους λόφου, πάνω ακριβώς από το σημερινό χωριό της Αλίφειρας. Το τείχος που την περιέβαλλε ήταν πολύ καλά οχυρωμένο, ενώ ο καλύτερα διατηρημένος πύργος («**Πύργος της Βουβάλας**», όπως λέγεται) έχει διαστάσεις εννιά μέτρα επί τρία κι εβδομήντα και είναι σε ύψος έξη μέτρων. Η Αλίφειρα ήρθε στο φως μετά τις ανασκαφές που πραγματοποίησε ο Αναστάσιος Ορλάνδος κατά τα χρόνια 1932-33. Την αρχαία πόλη ο Πausanίας τοποθετεί σε απόσταση σαράντα σταδίων από τη γειτονική Ηραία. ⁽²⁾

Στο ψηλότερο σημείο του λόφου δεσπόζει η τειχισμένη ακρόπολη που καταλαμβάνει το νότιο τμήμα του και λίγο νοτιότερα βρίσκεται το τέμενος της Αθηνάς, ένας υπέροχος, σε θεμέλια, δωρικός ναός, με το τότε μεγαλόπρεπο και κολοσσιαίο χάλκινο άγαλμα της Θεάς.

Στο άλλο άκρο του λόφου, στο βόρειο, βρίσκεται ο **ναός του Ασκληπιού**. Ο ναός αυτός είναι σε καλύτερη κατάσταση και διατηρεί τον περίβολό του σε ψηλότερη κλίμακα σε σχέση με το ναό της Αθηνάς. Ο χώρος μπροστά στην ακρόπολη καθιερώθηκε να ονομάζεται “**Προάστειο της Άκρας**”, κατά τον Πολύβιο⁽³⁾ και ήταν και το κατοικημένο τμήμα του λόφου.

Η κατοίκηση της πόλης άρχισε από τα μέσα του 6^{ου} π.Χ. αιώνα. Τον 4^ο αιώνα προσχωρεί στο Κοινό των Αρκάδων. Το 191 π. Χ. συγκαταλέγεται μεταξύ των πόλεων της Αχαϊκής Συμπολιτείας.

Τελευταία πληροφορία για την Αλίφειρα δίνει ο Πausanίας (VII,26,4), ο οποίος την επισκέφθηκε γύρω στο 177 μ.Χ.

Αυτά, καθώς βρίσκομαι προ των πυλών της αρχαίας πόλης, ανάμεσα σε θεριεμένα χορτάρια, φουντωμένους θάμνους και συστάδες από πουρνάρια και βελανιδιές. Η όλη κατάσταση θυμίζει εγκαταλελειμμένο αγροτικό τοπίο που στην άκρη του ίσα ίσα ξεχωρίζει ένα ασθενικό μονοπάτι

που τραβάει την ανηφόρα.

Ακολουθώ το χορταριασμένο μονοπατάκι και ανηφορίζω στο λόφο. Αριστερά μου ξεπροβάλλει ένα λογγάρι, πνιγμένο από τα πουρνάρια. Διασχίζοντας μιαν αλάνα με κιτρινισμένα φρύγανα βλέπω την κορυφογραμμή του λόφου να διαγράφεται με καθαρό πλέον ορίζοντα.

Σε τριακόσια περίπου μέτρα από τη θεωρούμενη ως είσοδο του αρχαιολογικού χώρου διακρίνω μπροστά μου ένα ορθογώνιο βάθρο. Σε άλλα είκοσι μέτρα, δυτικότερα, κάνει την εμφάνισή του ο σχετικά μικρός αλλά μεγαλόπρεπος ναός του Ασκληπιού.

Ο ναός αυτός φέρεται να κατασκευάστηκε στα μέσα του 4^{ου} αιώνα π.Χ. Σήμερα βρίσκονται υπολείμματα από το ναό, το βωμό, ένα τετράγωνο περιστύλιο οικοδόμημα που πιθανότατα αντιστοιχεί σε ξενώνα ή κατοικία των ιερέων κι ένα

μεγάλο ανάλημμα. Οι εξωτερικοί τοίχοι αποτελούνται από καλά λαξευμένους ορθογώνιους λιθόπλινθους, ενώ το δάπεδο καλύπτεται από μεγάλες λίθινες πλάκες. Στο βάθος του κυρίως ναού υπήρχε ένα κυβικό βάθρο όπου ήταν στημένο το λατρευτικό άγαλμα του Ασκληπιού.

Το Ιερό του Ασκληπιού, στην Αλίφειρα είναι το ένα από τα τρία που υπήρχαν, συνολικά, στην Αρκαδία (τα άλλα δύο βρίσκονται στη Γόρτυνα).

Ο ναός έχει δυτικό προσανατολισμό, ενώ σε λίγα μέτρα από αυτόν τερματίζει η λοφογραμμή και από την άκρη του θαυμάζει κανείς την **οροσειρά της Μίνθης** και τα βουνά των Βασσών, στη δυτική πλαγιά των οποίων βρίσκεται ο **Ναός του Επικούρειου Απόλλωνα**.

Από αυτή την άκρη θα πάρω ένα ανεπαίσθητο μονοπάτι, σχετικά καθαρισμένο και σε λίγο θα βρεθώ στα όρια της

Ο Ναός του Ασκληπιού που βρίσκεται στο βόρειο τμήμα του λόφου.

ακρόπολης. Πρώτο από όλα ξεχωρίζει το **“Προάστειο της Άκρας”**, η κατοικημένη δηλαδή πόλη της Αλίφειρας.

Ένας θεόρατος θάμνος σκεπάζει το Προάστειο, από το οποίο ξεχωρίζουν ελάχιστα τμήματα. Βρίσκομαι πια στο ψηλότερο σημείο του κάποτε κατοικημένου λόφου, από όπου η θέα τσακίζει κόκκαλα. Γύρω γύρω τα αρκαδικά βουνά, με την κοιλάδα του Αλφειού στα ανατολικά βαθαίνει σα ρήγμα και ψηλότερα κωνεμένοι και διαδοχικοί λόφοι που τέμνουν το αρκαδικό τόξο.

Κάτω από ένα ισχυρό και καλοδιατηρημένο ανάλημμα σώζονται τα ερείπια του ναού της **Αθηνάς**, που το ιερό του έχει ανατολική πρόσοψη και βέβαια η θέση του αποτελεί τον ισχυρό κρίκο της εκπληκτικής αυτής τοποθεσίας του λόφου. Η απόσταση του ενός από τον άλλο ναό είναι περίπου πεντακόσια μέτρα. Όμως ανατολικότερα και αρκετά πιο μακριά από το ναό, στην τσιγκογραφία του σχεδιαγράμματος, απεικονίζεται φωτογραφικά ένα πανέμορφο ταφικό μνημείο με αέτωμα που χάνεται στα βάθη της πλαγιάς. Αγωνίζομαι να το βρω, αλλά ο χρόνος που με παίρνει είναι πολύς και το αποτέλεσμα απογοητευτικό.

Έτσι προσεγγίζω τα τείχη της ακρόπολης, με τους ωραίους κυβόλιθους, που στέκονται σαν το πιο ωραίο απομεινάρι της αρχαίας Αλίφειρας.

Επιστρέφοντας στην είσοδο του αρχαιολογικού χώρου και, έχοντας εξαντλήσει κάθε ζωτικό χώρο της αρχαίας πόλης, παίρνω το αμάξι για να φύγω. Κατηφορίζοντας το χωματόδρομο και φτάνοντας στη διασταύρωση, στέκομαι και απορώ πού να οδηγή η συνέχεια του δρόμου που αγκαλιάζει το λόφο από τη χαμηλή του βάση. Ο γεωφυσικός χάρτης που διαθέτω δεν τον αποτυπώνει καν. Αποφασίζω να τον ακολουθήσω για να δω πού πάει. Ο δρόμος αυτός, στενός ασφαλτόδρομος, διανύει μίαν απόσταση ενάμιση χιλιομέτρου και σταματάει σε μίαν αλάνα. Πιθανολογώ ότι βρίσκομαι στη βάση του λόφου της Αλίφειρας, κάτω από τα ερείπια του ναού της Αθηνάς.

Κάτω από ένα ισχυρό και καλοδιατηρημένο ανάλημμα σώζονται τα ερείπια του **Ναού της Αθηνάς**. Το ιερό έχει ανατολική πρόσοψη και η θέση του αποτελεί τον ισχυρό κρίκο της εκπληκτικής αυτής τοποθεσίας του λόφου.

Από τα έξι ταφικά μνημεία, το σημαντικότερο είναι ο επονομαζόμενος **“Τάφος του Σεθέα”**. *Επάνω*

Κατεβαίνω από το αμάξι και το βλέμμα μου τραβάει ένας ρωμαϊκού τύπου βωμός, από αυτούς που διαθέτει πλήθος η μικρασιατική ακτή. Έχει σταχτοκόκκινο χρώμα, ενώ στη βάση του αναγράφεται η πληροφορία ότι πρόκειται για το ένα από τα έξι ταφικά μνημεία που διέθετε η νεκρόπολη της Αλίφειρας.

Παίρνοντας στροφή για να φύγω, διακρίνω στο μυκό μιας ρεματιάς ένα άλλο διπλό ταφικό βωμό. Κατεβαίνω και πλησιάζω το αναπάντεχο αυτό μνημείο. Παρόμοιο έργο τέχνης δεν έχουν ξαναϊδεί τα μάτια μου.

Η νεκρόπολη της Αλίφειρας απλωνόταν στις ανατολικές και νότιες υπώρειες του λόφου. Από τα έξι ταφικά μνημεία που αποκαλύφθηκαν στις ανασκαφές, το σημαντικότερο είναι ο επονομαζόμενος **“Τάφος του Σεθέα”**, σύμφωνα με μια επιγραφή χαραγμένη στην πρόσοψή

του. Ο τάφος αποτελείται από μια υπαίθρια αυλή πλαισιωμένη από δύο τοίχους αντιστήριξης. Η πρόσοψή του είναι ναόσχημη, με αέτωμα και πίσω από αυτήν υπάρχουν 4 στενόμακρα διαμερίσματα για την τοποθέτηση των νεκρών. Οι επιφάνειες των προσόψεων έχουν διατηρήσει το πορφυρό τους επίχρυσμα.

Έχοντας εντυπωσιαστεί από την ωραιότερη ανακάλυψη της μέρας, ως το τελευταίο δώρο της τύχης, αργά το απόγευμα, αναχωρώ από αυτή την όμορφη περιοχή, στην οποία άνθρωπο θα συναντήσει κανένας μόνο από σύμπτωση...

- (1) Πέδρο Ολάγια, Η Ευδαίμων Αρκαδία
- (2) Πausανίας, VII, 26,4)
- (3) Πολύβιος, IV, 78,11)

